

Anton Slodnjak

Levstikov delež pri ustanavljanju in začetnem delovanju Dramatičnega društva

Skladno z zgodovinsko resnico gotovo ni mogoče trditi, da praznujemo prav letos stoletnico slovenskega gledališča, kakor pravijo nekateri. Zavestna in nezavestna prizadevanja, ki bi jih mogli označiti kot dramatično ali mimično izživljanje Slovencev, so pač precej starejša, saj obsegajo poleg takih dogodkov, kakor so bili: dijaško uprizarjanje jezuitskega Paradiža v 17. stoletju, prva inscenacija Linhartove Županove Micke 1789 in skoraj nepretrgana vrsta diletantskih predstav od 1848 in posebno od 1860 na društvenih in zasebnih odrih (npr. Levstikov Juntez 1855 ipd.), tudi posvetno in religiozno teatraliko, kakršna ni živela samo v igrah naših bukovnikov, temveč zlasti v ljudskih sakralnih in profanih obredih ter običajih (koledovanje, ženitovanje, pogrebščine oz. sedmine idr.). Od leta 1866 do 1868 je le poskušalo 12 zastopnikov našega izobraženstva in narodno prebujenega meščanstva ustanoviti moderno nadomestilo za organizatorje srednjeveškega cerkvenega, novodobno plemiškega in razsvetljsko meščanskega gledališča, ki na našem jezikovnem in narodnem območju niso nikdar mogli nepretrgano in organsko delovati.

Ustanavljanje Dramatičnega društva je bilo torej najprej izrazito socialno in politično dejanje našega narodno prebujenega meščanstva, ki je hotelo v smislu načel marčne revolucije in njenih posledic prevzeti tudi v kulturi mesto in naloge plemstva in nacionalno nezavedne buržoazije. Skoraj naravno je bilo, da se je prav jeseni 1866 zbral v Ljubljani 12-članski »osnovalni odbor«¹ Dramatičnega društva, ki je hotel našemu narodu nakloniti izobraževalno dobroto odrske umetnosti ter je zato 19. novembra t. l. zaprosil kranjskega deželnega predsednika barona Eduarda Bacha, naj izposluje pri vladarju Francu Jožefu odobritev omenjene organizacije. Uvodoma je v prošnji razglašal, da je »narodno izobraževanje potrebno deželi in državi«, kažoč na tesno zvezo med »deželnim blagostanjem ter državno močjo in srečo«¹ z »dušnim razvitkom narodovim«. Obenem je poudarjal, da je »med prvimi in najuspešnejšimi pripomočki narodnega razvitka — gledališče«. Če pomislimo, da je bil po splošni sodbi vzrok tistoletnega strahovitega avstrijskega poraza pri češkem mestu Hradec Králové (Kraljičin Gradec) — večja izobrazba pruskega vojaka, potem

¹ Ker je besedilo prošnje osnovalnega odbora ne samo neznano, temveč tudi zanimivo, ga navajamo v celoti: »Preslavno ces. kralj. deželno predsedstvo! / Da je narodno izobraževanje neobhodno potrebno deželi in državi, in da je deželno blagostanje ter državna moč in sreča na tesnoma zvezana z dušnim razvitkom narodovim, tega dan današnji ni treba več dokazovati. Ravno tako pripoznana resnica je pa

občutimo v tem dokazovanju kritično oz. skoraj polemično ost. Deželni predsednik je v spremnem pismu, ki ga je naslovil državnemu ministru baronu Friedrichu Ferdinandu Beustu, skušal nekoliko omiliti ta nepodložniški ton, navajajoč, da hočejo voditelji slovenske stranke na Kranjskem pač okrepiti narodni element v deželi in da so se zdaj zato odločili za ustanovitev slovenskega gledališča, ker vidijo v odrski umetnosti po pravici mogočen vzvod ljudske omike in bistveni pripomoček v razvoju narodnega življenja.

Vsebinska in slogovna prošnja osnovalnega odbora pa budita v vsakomer, kdor vsaj nekoliko pozna jezik naše slovstvene in politične elite v 60. letih prejšnjega stoletja, misel, da je moral biti eden njenih avtorjev — France Levstik, ki je zares tudi na peticiji podpisan na četrtem mestu z oznako: literat. Ko pa pregledujemo imena ostalih odbornikov, se nam pogled najprej ustavi na podpisu magistratnega komisarja Luka Svetca, nato pa nam hiti skoraj neprizadeto od podpisa hišnega posestnika Petra Grassellija k doktorandu prava Josipu Nolliju ter dalje k deželnemu uradniku Francetu Ravnikarju, cand. phil. Jožetu Staretu, notarskemu koncipientu dr. Jožetu Poklukarju, odvetniškemu kandidatu dr. Dragotinu Gestrinu, trgovcu Edvardu Pourju, c. k. uradniku Dragotinu Žagarju, trgovskemu pomočniku Pavletu Drakslarju in magistratnemu uradniku Vojtehu Valenti. Vse te mlade može je Bach označil sicer kot pristaše ekstremne narodne stranke, vendar jim je priznal pravno in politično neoporečnost. Med njimi pa bi se bil mogel le Svetec meriti z Levstikom glede na slovstveni in politični ugled. Oba sta imela sorodne poglede na preobrazbo knjižnega jezika s pomočjo ljudskih prvin ter sta soglašala v oceni srbske in hrvaške ljudske pesmi in njenega pomena za obnovo slovenskega slovstva. Toda po značaju in prepričanju sta se temeljito ločila. Svetec, Gorenjec iz kamniške okolice, diplomirani pravnik in nekdanji Bachov huzar na Hrvaškem, je bil npr. Janezu Trdini mojster političnega oportunistva, pravi Zofistofeles, kakor ga je označil v osnutku za Bachove huzarje in ilire.² Bleiweis pa je videl v njem: »kristalizovano slovensko pamet«. V začetku 60. let je bil Svetec najdoslednejši zago-

tudi, da je med prvimi in najuspešnejšimi pripomočki narodnega razvitka — gledališče. / Da bi se tedaj tudi slovenskemu narodu naklonila dobrota te izobrazilne naprave, sklenili so podpisani prijatelji narodne omike osnovati posebno društvo z imenom »dramatiško društvo v Ljubljani«, katerega namen bode, razvijati ter pospeševati slovensko dramatiko po pravilih pod ./ priloženih. / Ker pa je temu društvu, da v življenju stopi, treba najvišjega privoljenja, zato podpisani preslavnemu c. k. deželnemu predsedstvu podajajo ponižno prošnjo: da blagovoli storiti, da Njih c. k. apostoljsko Veličanstvo napravo dramatiškega društva v Ljubljani dovoli, in pravila v ta namen izdelana potrdi. / V Ljubljani 19. novembra 1866. / Osnovalni odbor: / Luka Svetec mag. komisar. / Peter Grasselli hišni posestnik. / Josip Noll Drd. prava. / France Levstik literat. / Edvard Pour tergovec. / Franc Ravnikar drž. uradnik. / Jože Starè, ph. cand. / Dr. Jože Poklukar notarski koncipient. / Dragotin Žagar c. k. uradnik. / Dr. Dragotin Gestrin odv. cand. / Pavle Drakslar terg. pomočnik. / Vojteh Valenta magistr. uradnik.« Original v Državnem arhivu Slovenije.

² V besedilu, ki ga Trdina ni upošteval v končnem tekstu knjige in ki ga tudi ni dal natisniti urednik Trdinovega Zbranega dela, je avtor Bajk in povesti o Gorjancih označil Svetca — Zofistofelesa med drugim takole: »... Za Slovenca se je zavedel že pred l. 1848. Še v gimnaziji je začel tudi po slovenski pisati. Na vseučilišču se je učil: drugih slavjanskih jezikov, takrat je dal tudi marsikateri slovenski spis natisniti. Veljal je mladini za neko avtoriteto. Vendar pa so zapazili, da se svojim nemškim profesorjem dobrih malo preveč. Storil jim je vse po volji, o neki priliki je popačil svoje slovensko ime v strahu, da bi ga ne imeli za panslavista. Vsako svojo napako in slabost pa je znal izvrstno braniti in zagovarjati z vsakovrstnimi, često kaj bistroumnimi sofizmi in radi tega prijel se ga je čudni priimek: Zofistofeles. Po končanih pravoslovnih tečajih prišel je tudi on na Hrvaško. Njemu je bilo le predobro

vornik politične zveze s Hrvati in Srbi med ljubljanskimi prvaki, vendar je deloval oprezno ter ni hotel povzročati nobenih nasprotij med starini in mladini. L. 1867, ko sta se kranjska deželnozborska slovenska večina in njena državnozborska delegacija morali opredeliti glede na novo državno politiko cesarja Franca Jožefa in njegovega zaupnika, državnega ministra Beusta, do obnovitve madžarske ustave (dualizem), pa je govoril in glasoval kot oportunist, češ da se mu v tem primeru »vidi pametneje, da se šibi enako viharju upognemo, raji, nego da bi nas, ko bi se ustavljali, prelomil«. V tem smislu je dne 3. junija t. l. govoril zoper adreso večine, ki je pritrjevala dualizmu, sklenjenemu med Francem Jožefom in zastopniki madžarskega plemstva in izobraženstva, štiri dni kasneje je pa glasoval zanjo.

Dolenjec Levstik je v nasprotju s političnim taktikom Svetcem branil in razglašal tudi v tem primeru nujnost federativne preureditve države in politično solidarnost s Hrvati in Čehi, poglavitnimi nasprotniki dualizma. Ob tem prelomnem dogodku v avstrijskem državnem življenju je postajal kar bolešno dosleden oziroma celo trmoglavo nedostopen za drugačne razloge ter je videl v vsakem političnem popuščanju moralno in narodno nevarnost. Zato se je načelno in krčevito upiral dualizmu ter zasovražil vsakogar, ki bi ga kakorkoli pripravljal ali zagovarjal.

Glede na to tudi ni mogel imeti istih pogledov na kulturne naloge v Dramatičnem društvu kakor Svetec. Njuno sodelovanje so ogražale od prvega Svetčevega glasovanja v državnem zboru neukrotljiva značajska in moralna nasprotja. »Zofistofeles« je bil že zaradi oportunističnega mišljenja in »logičnega« ravnanja stokrat bližji Bleiweisu kakor njemu, ki mu tudi pisanje slovenskega slovarja v hiši stolnega dekana Zlatousta Pogačarja od 1866 ni moglo odvzeti med staroslovenskimi prvaki in duhovskimi ultramontanci kompromitirajočega slovesa — slovenskega Spartaka.

A Levstik in Svetec sta se ločila tudi v pojmovanju osnovne dejavnosti Dramatičnega društva. Nedvomno pa sta soglašala v tem, kar so določala pravila,

znano, zakaj pošilja vlada toliko nemških in ponemčenih birokratov na Hrvatsko. Da bi se ji protivil, ni mu prišlo nikoli na misel, za oponenta je bil preboječ in preveč — praktičen. Uvrstil se je torej med Bachove huzarje in je izvrševal svojo službo povse v nemškem duhu. Navzlic temu naučil se je izvrstno pisмени hrvatski jezik in objednem tudi kajkavsko narečje, ki mu je teklo tako gladko kakor materinščina. Če se je sešel z njim kak jezikoslovec, čudil se je njegovim korenitim vednostim slavjanskih prilik, običajev in jezikov. Že o kakem padežu ali zanimivem naglasu govori po cele četrti ure, o kakem znamenitem ruskem ali srbskem pisatelju pa tudi po cele ure. ... O njegovem delovanju na Hrvatskem sem marsikaj čul — nekateri so ga silno hvalili, drugi pa ravno tako silno grajali, kakor je že navada. 1858 sem ga pohodil. Služil je blizu Zagreba. V pisarnici sem zapazil že prvih 5 minut, da uraduje po nemški, da si je imel baš njegov urad rabiti po zakonu hrvatski jezik. Prašam ga, kaj to pomeni. Z važnim obrazom mi odgovori brez sledu kake zadrege: Jaz pišem zato po nemški, da nas bodo prej zapodili. Kdor uraduje po hrvatski, ne pospešuje krcristi svojega naroda ... « / Takrat je Trdina tudi videl, kako so Svetcu kmetje prinašali sadje in druge darove, ki jih je sprejemal z opravičilom, da bi ga ljudje imeli sicer »za svojega sovražnika«. Trdina mu je nato baje dejal: »Nismo te krstili zastonj Zofistofeles. V uradu nemškutariš in ob enem trdiš, da delaš tako radi tega, da se bo narod prej znebil nemščine. Daješ se podkupljevati in razglašas to celo za zaslug, ker si pridobivaš z mazili baje narodno zaupanje. Jaz ti čestitam, kajti si rešil srečno prav težko uganko, da more biti volk sit in koza vendarle ostane cela. Našel si skrivnost, da služiš zajedno dvema sovražnima si gospodoma: Prvega zaničuješ ali mu se vendar dobrikaš, — drugega ljubiš ali ga na videz tepeš in preganjaš. Če boš napredoval po tem potu, privede te lahko do ministrske stolice ali pa tudi do narodnega tribunstva ... « Izvirnik v Trdinovi zapuščini v NUK.

priložena prošnji za dovolitev kot društveni namen, in sicer: »a) skrbeti, da se osnuje slovensko dramatiško slovstvo, in v ta namen izdajati glediške igre, b) ustanoviti svojo dramatiško učilnico, c) napravljati glediške predstave, d) osnovati dramatiško knjižnico in omisliti potrebno opravilo.« Kljub temu razodeva predlog za preuredbo pravil, ki ga je Levstik predložil na prvem občnem zboru 15. marca 1868, temeljite razločke v pojmovanju društvenih nalog od tega, kar je hotela doseči večina predlagateljev prvega osnutka pravil. Ker pa vemo, da je novi predlog tudi zamislil Levstik,³ smo upravičeni soditi, da so prav novosti drugega osnutka tisto, kar je razdvajalo Svetca in Levstika že ob snovanju društva oz. ob sestavljanju in pisanju prvih pravil.

Avtor Krpana je v dopisu Novicam dne 11. marca 1868 svoje dopolnitve k namenu društva, izraženemu v prvih pravilih, takole opisal: »Glavne spremembe prenarjenih pravil so te: Izrekoma je povedano, da si društvo bode prizadevalo *razpisavati darila* za najboljša slovenska dramatična dela, ter da bode v knjigah preko društva natisnenih razglašalo presojila o vseh izvirnih i poslovenjenih igrah, katere društvo na oder postavi, dalje o vsacem društvu poslanem i potem sprejetem delu, ter tudi o drugih slovenskih i poslovenjenih dramatičnih delih, dalje: da bode osnovalo dramatično knjižnico, v katero imajo počasi priti vse izvirne domače i vse poslovenjene, ter kolikor bode mogoče tudi vse druge slovanske igre, — vrhu tega, kolikor se dá, vse prestave v razna slovanska narečja najboljih dramatičnih del drugih narodov, napósled najboljše dramatične igre i poučne knjige o dramatiki iz vseh izobraženih jezikov, i to ali v prvopisu ali v prestavi. Tudi *nedruštveni* slovenski pisatelji mogó odboru primerne spise izročati v nágrado. Vsak družbenik *brezplačno* dobiva preko društva izdajane knjige. Vsakemu izmed pisalnih družbenikov je odboru izročiti vsaj za natisneno pôlo na leto . . . Vsaj po enkrat na leto februarja meseca se snide *redni* občni zbor, a *preizredni*, kader se ga potrebno zdi sklicati odboru, ali če ga 20 odbornikov zahteva. Občni zbor voli prvosednika i blagajnika, ter ima pravico, presodbi ali pregledu kake reči v posebnih slučajih postavljati poseben odbor, kateri mu ima o njej poročati, predno bi šla na sklep. V dvomnih rečéh je samo občni zbor končno veljaven tolmač društvenih pravil. Odbornikov je 20, razdeljenih: a) v *znanstveni* razdelek z dvanajstimi odborniki, meju katerimi štirje mogó prebivati zunaj Ljubljane, — njihov posel je izdajanje društvenih knjig i presojevanje iger, b) v *igralni* razdelek petih odbornikov, — njihova dolžnost je skrbeti za gledališko igranje i dramatično učilnico, c) v *gospodarski* razdelek teh treh odbornikov — pod njih roko bode blagajnica, imeniki, društvene knjige i knjižnica. Prvosednik je podporen vsem razdelkom. Vsakemu razdelku ali odborniku naroča ves odbor opravilo, da izvrši, ter potem vsak razdelek svojim odbornikom. Vsak odbornik dela *brezplačno*, samo kader bi kateri kak svoj *nenaročen* spis poslal na presojilo, ali kader bi mu ves odbor naložil kako večje delo, tačas dobode nágrado, kakor vsak drug pisatelj. . .«

Ti spreminjevalni predlogi, ki so jih skoraj v celoti sprejeli člani Dramatičnega društva na občnem zboru 15. marca 1868, nedvomno odkrivajo, da je Levstik razumeval in presojal naloge odbornikov in društvenikov bistveno drugače kakor Svetec, ki je takrat tudi zapustil odbor,⁴ ostal pa društveni član. Poleg nekaterih manj pomembnih novih organizacijskih določil vsebuje nam-

³ Prim. njegov koncept za dopis v Novice v Narodni in univerzitetni knjižnici kakor tudi besedilo samega dopisa v 11. listku (dne 11. marca 1868, str. 87—88) Bleiweisovega organa.

⁴ Z njim je izstopil iz odbora tudi Josip Stare, ki je odšel za suplenta v Osijek.

3645.
P.

Prestavno c. k. deželno
predsedstvo

" Ljubljani

Osnovni odbor "dramatiškega
društva v Ljubljani"

podaja prošnjo,

da bi se društvo dovolilo ter
pravila mu potrdila.

Z doklado /

Zunanja stran prošnje, da se dovoli ustanovitev Dramatičnega društva

Prislovno ces. kralj. deželno predsedstvo!

Da je narodno izobraženje neobhodno potrebno deželni in državi, in da je deželno blagostanje ter državna moč in sreča na tesnoma zvežani z dušnim razvoikom narodnim, tega dan današnji ni več treba dokazovati.

Ravno tako pripoznana resnica je pa tudi, da je med prvimi in najuspešnejšimi pripomočki narodnega razvitka - gledišče.

Da bi se tedaj tudi slovenskemu narodu na hklonila dobrota te izobrazilne naprave, sklenili so podpisani prijatljji narodne omike s snovati posebno društvo s imenom „drama“, tisti društvo v Ljubljani“ kterega namen bude, razvijati ter pospeševati slovensko dramatiko po pravilih pod /f. priloženih.

Prejete pa temu društvu, da v življenje stopi, pi, treba najvišjega privoljenja, zato podpisani prislovnemu c. k. deželnemu predsedstvu podajajo ponižno prošnjo: da blagovoli

Prva notranja stran iste prošnje

storiti, da Njih c. k. apostolsko Veličanstvo
napravo dramatiškega društva v Ljubljani
dovoli, in pravila o ta namen izdelanca
potrdi.

V Ljubljani 19. novembra 1866.

Osnovni odbor :

Luka ~~Čuček~~ mag. Komisar.
Peter ~~Čop~~ tišar, posestnik
Jurij ~~Čop~~ in. prava.
France ~~Čop~~ literat,
Eduard ~~Čop~~ trgovec
Franc ~~Čop~~ in. učitelj
Jozef ~~Čop~~ ph. Cand.
Jozef ~~Čop~~ not. koncipist.
Krajinčan ~~Čop~~ c. k. učitelj
Krajinčan ~~Čop~~ adv. Cand.
Krajinčan ~~Čop~~ trg. pomo.
Vojteh ~~Čop~~
in. učitelj

Druga notranja stran iste prošnje s podpisi predlagateljev

Pravila

Dramatičnega društva v Ljubljani.

- § 1. Namen društva je vsestransko podpirati in
pospeševati slovensko dramatično
§ 2. Zalogaj boči društvo:
a. skrbeti da se razvije slovensko dramatično slo-
stvo, in v ta namen izdajati gledališke igre,
b. ustanoviti svojo dramatično učilnico,
c. napravljati gledališke predstave,
d. osnovati dramatično knjižnico in omisliti
potrebno opremo.
§ 3. Ud postane lahko vsak izbraniček obnjega upola.
Neporičnim glas je hitri pogoj, da se kdo v druš-
tvo sprejme in da v njem ostane.
§ 4. Udje se ločijo v: predstavljajoče, pisalne, podpo-
rne in častne.
§ 5. Vsak ostane ud, dokler ne naznani odboru
narocito: svojega odstopa.
§ 6. Vsak ud ima pravice:
a. da pride k vsakemu zboru, pri katerem se lah-
ko glasi pri vseh razgovorih, glasuje in voli
odbor, pa tudi sam je lahko izvoljen,
b. da lahko odboru podaja navvete, klari se tičijo
društvenega namena,
c. da dobi vse po društveni izdane knjige po ceni,
kani ceni, da tudi društvene knjižnice in

prichaja k društvenim vajam.

- §7. Zdravst predstavljaajočih udov je, da se redno odda, kakovost učilnih vaj, in da pazoro miji odlični jim nahaj.
- §8. Zdravst pisatelj je do splošnje društva primarne knjige.
- §9. Za pa more sploševati društva svoj namen, plačije vsak ud na leto en goldinar, podpisniki pa dva goldinarja a. v. Ta dennek se plačije v prvi polovici leta /t. j. do konca meseca junija./
- §10. Pisatelj in predstavljajočim udom v me odličiti odbor je zmožnosti društvenega imetka, primarne nagrad.
- §11. Vsaj enkrat vsako leto v smode, veliki zbor ki ima pravico:
a. da voli odbor, in ko bi treba bilo pomnisi v točki odobrnico,
b. da sprejme in prevodi odborovo sporečilo o društvenem delovanji,
c. da prevodi in odobri račun za pristobke, in prevodark društvenih prihodkov in strovkov za prihodnji leto,
d. da prenaradi društvena pravila,
e. da razvoja prijme, ki bi ostali zavolj kake društvene reči, med odborom in drugimi udi,
f. da vsklene, ko bi okolnosti tako narvali, naj društvo neha, in kaj naj se potem zgoditi z društvenim primozonjim,
g. da za pravijo ali pregled kake reči, lahko poseben odbor postavi, da mu o njej, poroča, predno pride na sklep.
Sploh delocije veliki zbor a vsch društvenih rečeh, ktere niso narivite odboru, izvornu.
- §12. Glavni se osobne in vsucemu sklepu je treba nadpsti, vične učine zbranih udov, da obvelja, samo sklepu, naj društvo neha, morate priliti dve tretjini.

Ki volitvah je tudi podpolovična vsotina obsoj.

Čko bi se pravila prenasledila, treba je tem preured,
bani opet višje potrditve.

§. 13. Pristoi, reditelj, je odbor, v katerem se: Pravednik in
njegov namestnik, polni tajnik, Ulagajnik, knjižničar
trije reditelji, opazovalci in trije svetovalci.

Oni se voli vsake leto; pa čim več odborniki, se lahko opet
izvolijo. Pristoi me odprave, podpisujeta, predsed-
nik in tajnik.

§. 14. Odbor sklicuje vsake leto, vsake štiri dni, ali večkrat, se-
nje, od kteroga daje vsake leto račun, ter predloži dohod-
kov in odhodkov, odlicoma sboru; ravno ja prepis, ki bi
zarad kaznih društvenih reči odšli med, podo meznimi
udi; zastopa društvo, pred uradi, in drugimi ljudmi o
vsaki priliki, tudi takrat ko bi po §. 11. d. v. z. z. z. z. z.
sejne oblasti, treba bilo.

§. 15. Odbor, tudi ukrepa, ktere knjige se izdajo na društvo-
ne stroške; koliko se predloži za ječim, edom in
privatljem da nagradi; po kteri znižani, čeni, bodo
dobivali udje društvene knjige.

On sprejemlje ude, in jih sme tudi, iz posebnih raz-
logov, izbrisati.

On ima pravico da izvoli zastupne osebe za častne ude.
Čki se neavstrijec, izvoli za častnega, ude, mora
ek. državna vlada, pritrditi.

§. 16. Vsak odbornik opravlja dela, ki se vjemajo z njegove in, im-
nom. Natanje o, tem, in o, načinu, kako, se, bodo, opravljala,
odborova, opravila, določijo, opravilni, red, kterega, si,
odbor, sam, izdela.

§. 17. Odbor, se, si, se, skrivne. Na, njegovi, sklici, obso, vsaj,

mera literarnad, politice odbravice priročnik, in nara.
politična vsebina nara. priročnik.

§ 18. Določki društveni so:

- a. letni denški udar.
- b. prijunkcija predane knjige.
- c. prihodki od javnih predstav.
- d. dobrovoljni darovi.

§ 19. Društvo ima svoj sedež v Ljubljani; vendar sme tu,
di se dlekih po večem slovenskih krajih v pridobiti,
jem. a. k. dične vlade podružnice v smislu teh
dvojih pravil osnovati.

§ 20. Osnovni odlok, ki predi od vlade potrjenja le tem
pravilom, in oskrboval vse društvene stvari, do hitre prvi
veliki zbor po, pravilih odbera se postavi.

v Ljubljani 19. novembra 1866.

№ 1222

Ans Grund des allerschw.
Stem Verfassungsgesetz
St. gesetzlichem Majestät
vom 2. März 1867 und fu-
mängligung des k. k. Staat.
ministeriums vom 9. März
1867 L. 2757
174 genehmigt.

St. Landeshauptmann
Johann von Saisbach
am 18. April 1867.

Joseph von Saisbach

[Handwritten signature]

Osnovni odlok:

Luka Sulzer

mag. promian

Meter Russell, k. k. svetnik

Jurischella, k. k. svetnik

St. svetnik literat

Fr. Rummel, k. k. svetnik

Josef Starc, k. k. svetnik

Josef Starc, k. k. svetnik

Dr. Dragotin Ferber, k. k. svetnik

Dr. Dragotin Ferber, k. k. svetnik

Dragotin Ferber, k. k. svetnik

Dragotin Ferber, k. k. svetnik

Dragotin Ferber, k. k. svetnik

Vojtech Vukobrat
mag. promian

reč Levstikov predlog vso skrb, da bi novo društvo delovalo predvsem kot dramatično spodbujevalna, kritična in ustvarjalna ustanova, opirajoča se na kolikor mogoče popoln arhiv dramatičnih rokopisov in na čim bogatejšo knjižnico gledališkega slovstva v slovenščini ter v slovanskih in drugih jezikih. V njegovi zamisli slutimo celo odseve prave Akademije operozov, vidimo pa dokaj konkreten načrt za nekakšno kolektivno »ljubljsko dramaturgijo«, ki bi jo naj pisali — verjetno po zgledu Lessingove Hamburške dramaturgije — o uprizoritvah Dramatičnega društva in o drugih tiskanih ter rokopisnih odrskih tekstih in gledaliških problemih člani »znanstvenega razdelka«.⁵

Levstik je očitno hotel postaviti začetke zavestnega in organiziranega dela za slovensko gledališče na kolikor mogoče trdne miselne in solidne umetniške temelje, medtem ko so Svetec in njegovi somišljeniki predvsem želeli, da bi novo društvo nastopalo čim pogosteje in uspešneje s prevedenimi in prirejenimi igrkami v ljubljanskem stanovskem gledališču oz. na čitalniškem odru. V Levstikovem predlogu celo ne moremo prezreti obrisov neke zasnove, s katero je hotel obseči širše območje, kakor ga napolnjuje dramatika z vsemi svojimi oblikami in vidiki. Tudi nad Slovensko matico, v kateri so zagospodovali staroslovenski duhovniški in posvetni moralisti ter utilitaristi, ter nad vsa druga narodna društva je hotel postaviti novo organizacijo, ki bi naj postala spodbujevalno in ustvarjalno središče tisti umetniški panogi, o kateri je rekel pri »prvi zabavi po prvem občnem zboru Dramatičnega društva« dne 21. junija 1868, da jo »estetični sodniki imenujejo najvišji cvet vse poezije na zemlji«.

Z enako železno doslednostjo, s kakršno je izdeloval slovar, se je Levstik zagnal tudi pri organiziranju našega gledališkega življenja za najvišjimi, skoraj nedosegljivimi cilji ter je za kratek čas potegnil za seboj tudi večino odbornikov Dramatičnega društva. Že od pomladi 1866 je z nenavadno življenjsko močjo pisal slovenski slovar, da bi prečistil naš knjižni jezik v duhu slovenske in slovanske izvirnosti. Obenem je prevajal in sestavljal strokovne spise (Nauk občinskim odbornikom, Nauk o telovadbi ipd.), pisal jezikoslovne, kritične in polemične članke za Novice in Slovenski glasnik, neutrudno sodeloval pri ustanavljanju političnega časnika, urejal in komentiral Vodnikove spise, učil novega deželnega predsednika barona Sigmunda Conrada v Eyberfelda slovensko, bil med vodilnimi člani Južnega Sokola ter očitno bil tudi med ustanovitelji Dramatičnega društva najbolj vnet in daljnoviden.

Pomenljivo je bilo, da ni bil osamljen v pogledih na njegov namen. Takoj ko se je po Novicah razvedelo, da je Dramatično društvo dovoljeno, je izšel še v aprilski številki Slovenskega glasnika članek, v katerem je neki Filodemos, (najbrž Josip Jurčič)⁶ jedrnato povedal skoraj isto, kar je Levstik predložil leto dni pozneje v Novicah in na občnem zboru 15. marca 1868. Njegove trditve

⁵ Tem ocenam bi najbrž naj bil zgled kritika Pennove tragedije Ilija Gregorič ali kmečki kralj, ki jo je Levstik napisal »v odborovem imenu« kot pismo avtorju z dne 18. grudna 1867.

⁶ To sklepamo tako zaradi tega, ker je Jurčič tisti čas na Dunaju mnogo premišljal o dramatiki, kakor priča njegov dnevnik, pa tudi zaradi jezika in sloga ter citata v našem članku, povzetem iz Don Kihota (Prestave so podobne slikam na tenko platno, ktere se gledaje od zadaj, vdela ne obrise samo zveženo in neločljivo, barvo le temno videti dadó.), ki ga beremo tu in v Jurčičevem dnevniku. Cervantesov roman je avtor Desetega brata tisti čas tudi indirektno citiral v noveli Nemški valpet. Iste misli o vrednosti oz. nevrednosti prevodov kakor v našem članku najdemo tudi v Jurčičevih Pomenkih o domačih rečeh II. Slovensko lepoznanstvo premalo narodno. Glej Slovenski glasnik 1865, str. 64—67.

pa niso ilustrativne samo za naše dokazovanje, temveč so same na sebi tako premišljene in jasne, da jih moramo čim obširneje citirati. Filodemus je poleg drugega zapisal: »Nalog dramatiškega društva, če hoče res tistega sadu obroditi, ktereга od njega pričakujemo, mora biti dvojen: prvič da nam preskrbi dobrih dram, drugič da nam pripravi dobrih igralcev. Ko bode to dvoje doseženo, pride tretje samo po sebi, namreč da se iz ljubljanskega gledališča izpodrine nemščina in da bode ta naš narodni deželni zavod v istini naroden postal.« Potem je zahteval predvsem izvirno dramatiko, ki bi se naj pospešila z dobrimi honorarji in razpisi umetniških daril ali nagrad, češ »duhovnik živi od oltarja, umetnik, svečenik vzvišene Muze, naj ima tedaj tudi za svoj telesni obstanek, pogoj dušnega življenja in delovanja, od svojega oltarja korist...« Odbor bi se naj sestavil »iz mladih, krepkih mož, ki so voljni in zmožni delati«. Posebno je treba misliti na boljše pisatelje in estetično izobražene može, ker je dobra kritika v dramatiki nadvse potrebna. Mislilo bi se naj tudi na to, da bi dobil po francoskem zgledu vsak dramatik za vsako uprizoritev dobre drame »določene odstotke«. Dramatično društvo pa bi naj takega pisatelja imenovalo za častnega člana, če ga ne bi bilo mogoče izvoliti za odbornika. Z željo, da bi Ljubljana postala za Slovence to, kar je bilo za antične Grke maloazijsko mesto Lebedos, v katerem so se vsako leto zbirali mnogoštevilni dramatiki k plemenitim tekмам Dionizu na čast, je sklenil Filodemus nenavadno zanimivo in zrelo pisanje.

Težko si je misliti, da Levstik ne bi bil bral tega članka in da ne bi bil poizvedoval, kdo je njegov avtor. Toda ko je naposled v njem dozorela misel, da je treba preobraziti društvena pravila, ter je konec februarja 1868 klical najboljše prijatelje: Erjavca, Jurčiča in Stritarja k sodelovanju, ni drugemu nič omenil, da bi ga imel za avtorja našega članka v Slovenskem glasniku, ali da bi ga bil ta članek posebej navdušil za reformo porajajočega se Dramatičnega društva.

Verjetno je, da je tudi sam od sebe prihajal do podobnih sklepov in zahtev kakor Filodemus. Samo tako lahko razumemo njegovo presenetljivo oklevajoče vedenje v društvenih zadevah v prvih mesecih po potrditvi prvih pravil, tj. od 19. aprila 1867 pa do 30. oktobra t. l., ko je prvič sodeloval šele na 9. seji »osnovnega odbora«⁷, kakor izrecno poudarja zapisnikar, tajnik Josip Noll. Res je bil tisto pomlad in poletje hudo zaposlen, na kar smo že opozorili. Kljub temu je več kot značilno, da se je prikazal na društveni seji šele takrat, ko je Svetec izgubil zaradi drugega glasovanja v državnem zboru vsako veljavo med mladino ter se začasno zameril celo Bleiweis. Zato s precejšnjo upravičenostjo sklepamo, da sta »osnovni odbor« društva in članstvo res delovala v teh mesecih brez Levstikove posebne pomoči in skrbi. Sicer pa so tudi Novice imenoval v prvem poročilu o »začasnem odboru za ustanovitev Dramatičnega društva« kot vodilna odbornika Luka Svetca in Petra Grassellija. Tudi Vabila na pristop k Dramatiškemu društvu, izdanega 1. maja 1867 in objavljenega kot okrožnica ter ponatisnjenega v Novicah in Glasniku, ni podpisal Levstik, temveč kot predsednik — Svetec in kot tajnik — Noll. Jezikoslovni članki v Bleiweisovem tedniku in Janežičevem polmesečniku govore na glas, da se je avtor Krpana takrat zakopal globoko v slovarsko preiskavanje. Verjetno ga je odvrta-

⁷ Ohranjene zapisnike je priobčil Mirko Mahnič v Dokumentih 1965, str. 81—82 in tam beremo o 9. seji opombo: »Sejo vodi podpredsednik Grasselli. Navzoč je prvičrat g. Levstik.«

Lepo, v A. 11. 5. 68, št. 88.

1281.492.
DRŽ. BIBLIOTEKA
v Ljubljani.
F. C.

Dramatično društvo naše občine žebo imalo 18. avg. l. m. ob 10
hujaj v italijansko dvorani. Vredni razgovori bodo dop
1. proceduralni nagovor, 2. razpisna povelja, 3. blagovinjstvo
poročilo, 4. razgovori o prenovljenih pravilih, 5. volitev odbor
nikov b. nasvet, posameznih družabnikov, 6. volitev odbora
hujaj zopet v italijansko dvorani. Nje program je: a) predlog
b) tiskrat, veselo igranje, katero se postavlja zop. 2.
Karey, pred predlogom: pred dejavnj. igr. naše občine
soputni čas gostov.

Glavni skeniatkator pravnice prenovljenih pravil so se.
zgodenaj se posadano dop. 4. društvo. Bode prizadevalo
razpisovati darilno zap. najboljši slovenski dramatični
delci, ter v skrajni priroci društva naklonen razpisa.
tak priprilo - vsi izvirni i. prevedeni delci, kateri
društvo naj obdrži, dalje o vsaki družbo postavi
i. pokup spoznanj. Delci ter tudi o drugih slovenskih
i. prevedenih dramatičnih delcih, dalje: avtorst. drama,
tina kofjnice, v katero imajo poisti priki vsi izvirni
skanai; o. postavenaj bi tedaj bode mogoa tudi vsi
druge izvirni skanai i. prevedenaj slovenske igr.,
voha igr., katero se bi, vsi prištani v razpis slovenske
noveja, najboljši dramatični delci drugih narodov, naj
prišli najboljše dramatični igr. i. povelje kofje i. drug
matiki, vsi izbrani delci, i. to ali v pravi priroci
ali v priroci. Tudi ne društveni slovenski priroci, moza
odborni pravnice spise izvirni i. nagoda. Vrak družabnik
kajplata delcih priroci društva, i. priroci kofje, katamio
izvirni priroci družabnikov je odborni izvirni vsi zap. nap.
kamao pila nap. lito. Skup. družabniki so v tute, postavit
ustanovit po 40 glb. a. v. ali vsi vkupe ali v skroci letni
obroki, zoperobaj po 10 glb. Vaj po cubal nap. lito v
sate občine žebo, q. razpis, katero se zap. potreba gje
skiatk. odborni ali v zap. se družabnikov galdov. Občan
gje voli pravnice i. blagovinj, ter imaj pravice presiti
ali preglebi kate vni i. postavit skrajni postojati poročilo
odbor, kateri imajo o vff. povelji, priroci b. stop nap.
sklep. Odborni razpiti se samo občine žebo konica
vaf. vaf. bolnani obriskovni pravnice. Odborni se se
razpiti i. v. znanstveni razpiti i. razpiti odborni, moza
skiatk. skrajni postavit znanj. Galdov, i. v. igrati.
skiatk. skrajni postavit znanj. Galdov, i. v. igrati.
razpiti priroci odborni i. v. galdov, i. v. igrati.

Čeprav se
je v družbi društva
vsi kofje i. prepis.
moza igr.

Je uprava dolžna
je skiatk. zap.
glavni i. igrati
i. dramatični
skiatk.

Je vaf. vaf. lito
je vaf. vaf. lito
je vaf. vaf. lito
je vaf. vaf. lito
je vaf. vaf. lito

Levstikov načrt za dopis Novicam o spremembi pravil Dramatičnega društva

Povonirnik si polporey vsam razdelkom. Vrakama raz-
 delku ali odbornikuy narocaj ves odbor opravil, dop gazp
 izvornij, i potuju vrak razdelak svojiny odborndom. Vredj
 odbornik delaj braydelatno, samo kakor bi kakor kufj
 svoj nenarocajaj spis postal doudstvom na prisojilo
 ali kakor bi miy ves odbor nalozil kako veic dele, tamaj
 dotole nagrade, kakor vrak drug pisatelj.

~~Četaj pravda~~ tako se, ^{tamaj} celozij pridruzi, ^{delj} dejavnost delavnost
 i vsestranstva ^{stila} ~~profporov~~ slovenskaj volodjivov. Sata bi
 da slovenska dramatika zobvo pozpeviti; ponygniti.
 Vabimo torej vse slovenske stivecne moic, bayj k tamaj
 drustvom pristopij, ^{delj} ^{voj} gazp podporaja i svojiny ostro
izobrajeniny umov i kreptiny peresovaj, op drugaj nasaj
volodjibe, kakor bi posel nij spira, vabimo delj nasaj
~~vse novine~~ podpora, pristopijaj gazp podporajka.

Druga stran istega načrta

čala od sodelovanja s Svetcem tudi nevolja zaradi njegove ozkosrčne, moralizatorske kritike Jenkovih Pesmi v Novicah 1865.⁸ Imel pa je kot član in odbornik Južnega sokola, za katerega je prevedel oz. priredil Nauk o telovadbi, dovolj skrbi tudi zaradi posledic spopada med društvenimi člani in udi nemškega Ljubljanskega telovadnega društva v noči med 23. in 24. junijem t. l.

Tako je najbrž potekalo brez njegovega neposrednega sodelovanja drobno pripravljalno delo v osnovalnem odboru Dramatičnega društva, npr. prizadevanje, da bi postale številne slovenske čitalnice materialni temelj njegovim prizadevanjem, da bi spleli čim gostejšo mrežo poverjenikov po slovenskih pokrajinah in da bi zbrali čim več dramatičnih tekstov.⁹ Najbrž tudi ni imel nobenega vpliva na to, da je osnovalni odbor razpisal 20. julija t. l. nagrado 20 gld za izvirno besedilo komične operete in da je sprejel ponudbo P. Grassellija, J. Nollija in J. Stareta, da spišejo oz. sestavijo priročnik za gledališke diletante.¹⁰

⁸ Prim. I. pismo v nedovršenem satiričnem ciklusu: Pisma. Spisal Valentin Kinraz, ki ga pač ni mogoče iztrgati iz Levstikovega opusa in pripisati Valentinu Zarniku, kakor je poskušal neki mladi literarni zgodovinar. Glej Fran Levstik, Zbrano delo IV, str. 83–90; 510–513.

⁹ Tako je poslal Dragotin Šauperl, kaplan v Laškem trgu (danes Laškem) že maja 1867 društvu prevod Hamleta ter mu naznanil, da je »i Kralj Leara že dodelal«. Prim. Tajnikovo poročilo o IV. rednem občnem zboru Dramatičnega društva za četrto društveno leto 1870 z dne 3. avgusta 1871, str. 4.

¹⁰ Knjigo je pod naslovom Priročna knjiga za glediške diletante sestavil šele konec 1868. J. Noll, ki je prispeval zanjo pregled »glediške umetnosti in njene zgodovine pri raznih narodih« ter članek Dramatično društvo in njega pomen, napisan

Tudi skrb za izdajo prvih iger v Slovenski Taliji (Ultra!, Na mostu, Mlinar in njegova hči; 1867) je Levstik prepuščal drugim. Vemo npr., da je Malavašičev prevod Raupachove »žalostne igre v petih aktih«: Mlinar in njegova hči (Der Müller und sein Kind) pred natisom jezikovno popravil osmošolec France Levec. Šele od prevoda »vesele igre« Vaclava Klimenta Klicpera: Dobro jutro (1867) pa do poslovenitve »hrvatske operete«: Serežán (1869), ki jo je spisal in uglasbil neki Ivan N. Köck ali Kek iz Varaždina, lahko ugotovimo v izdajah Dramatičnega društva močnejše delovanje Levstikovega korektorskega peresa.¹¹

Levstik pa je gotovo bolj pazil na dogovarjanje »osnovalnega odbora« z zakupnikom ljubljanskega stanovskega gledališča A. Zöllnerjem, da bi igralci Dramatičnega društva uprizorili za polovico čistega dobička o vseh svetih 1867 prevod Raupachove solzavo-pošastne igre na deželnem odru. Sklepali so celo o tem, da bi Dramatično društvo začelo sploh redno igrati v gledališču in da bi v prihodnji sezoni nastopilo mesečno po enkrat. A tudi k VII. in VIII. seji dne 24. in 31. avgusta Levstik ni prišel ter ni razpravljajal niti o Slovenski Taliji niti o nadaljnjih pogajanjih s Zöllnerjem ter o prizadevanjih, da bi se zbrali vsi slovenski izvorni in prevedeni dramatični teksti v društvenem arhivu. Najbrž se tudi ni oziral na društveni repertoar, v katerem so pripravljali poleg Raupachove žaloigre tudi javno branje tragedije Silvia Pellica Tomaž Moore v prevodu Josipa Križaja-Severjevega in igranje Klicperove veseloigre: Dobro jutro in »še kaj drugega«. Ob stoletnici Kmetijske družbe za Kranjsko je npr. društvena igralska skupina uprizorila Klicperovo glumo: Na mostu.

Značilno je, da je Levstik prišel prvič šele na 9. sejo »osnovalnega odbora« dne 30. oktobra 1867, tj. 13 dni po zloglasnem glasovanju v državnem zboru na Dunaju dne 17. oktobra t. l., ko so slovenski poslanci dr. Klun, Lipold in Svetec glasovali, kakor je poročal Bleiweis v 43. listu Novic dne 23. t. m. »za tako pre naredbo februarskega patenta od 1861. leta, kakor je je želela nemška stranka državnega zbora in je po godu nemškim centralističnim listom, ker v »centrum« (državni zbor) vleče take stvari in še celo ubogo *ljudsko šolo*, ktere so *bistvene deželnemu zboru*, ako hočemo, da postane toliko poudarjana *avtonomija* vendar kaj več kot — senca.« Svetec je sicer že v prihodnjo številko istega časnika poslal Odprto pismo »Novicam« ter v njem sofistično dokazoval, da se ni s Klunom in Lipoldom on »odcepil« od slovenske večine, kakor mu je očital Bleiweis, ker so v slovenskem državnozbornem klubu z večino glasov sklenili, da bodo vsi glasovali za novo ustavo, in da so se torej drugi člani kluba (dr. Toman, Pintar, Barbo, Černe in Dalmatincec Ljubiša) odcepili od njega, Kluna in Lipolda.

v duhu po Levstiku predlaganih — novih pravil. J. Starè je pisal o napravi diletantskega odra, v drugem razdelku pa je opisoval in razlagal na podlagi knjige Mikulaša Boleslavskega: »Priručni kniha pro divadelni ochotniki« strokovna in tehnična vprašanja odrske umetnosti. V knjigi je bil tudi natisnjen Levstikov govor o dramatiki, ki ga je govoril prvi na občnem zboru izvoljeni predsednik Dramatičnega društva pri večerni zabavi 21. junija 1868. Bilo pa je v njej tudi več krajših dramatičnih tekstov, med njimi Pennova dramatizacija Krsta pri Savici, ki jo je jezikovno priredil Levstik, uprizorilo pa Dramatično društvo na »Prešernovi besedi« dne 6. decembra 1868. »V blizu enake obliki« pa so Krst pri Savici uprizorili že 2. in 9. decembra 1865 »domoljubi slovenski v javnem ljubljanskem gledališču«. V priročniku je bil celo poskus slovenske dramatične bibliografije in seznam krajev, kjer so že igrali slovenske igre. Izšel pa je šele 1869 kot zakasneli prvi »vezek« Slovenske Talije.

¹¹ To velja zlasti za Nollijev prevod igre najplodovitejšega poljskega pisatelja 19. stoletja Józefa Kraszewskega (1812—1887): Graščak i oskrbnik (1869), ki kaže premnoga znamenja Levstikovega pisanja.

Nedvomno pa so prignale Levstika na društveno sejo tudi težave, ki jih je delal »osnovalnemu odboru« nemški igralec in urednik lista »Görzer Wochenblatt« Heinrich Moriz Penn z zahtevo, da mu nagradi kot izvirno delo tragedijo Ilija Gregorič ali kmečki kralj, ki je bila v resnici le »tlačanski prenašek nemške besede v slovensko«, kakor je pozneje zapisal o njej Levstik v kritičnem pismu avtorju. Na tedanji ali poznejši seji je namreč prevzel nalogo, da piše v imenu odbora Pennu in mu razloži, zakaj ne morejo nagraditi njegove igre. Odslej se je verjetno čutil bolj domačega v odboru, zlasti, ker je Svetec nazadnje izgubil v njem vse simpatije zaradi obeh glasovanj in izmikanja odgovornosti za njune posledice. Tako je Levstik pisal že v začetku novembra t. l. pisatelju Erjavcu kot nekaj mandatar društva. Do 18. decembra je spisal tudi: »V dopisni obliki kritiko o Pennovi tragediji Ilija Gregorič ali kmečki kralj«, ki pa je odbor ni poslal naslovniku. Bil je najbrž tudi iniciator delne spremembe pravil z dne 11. decembra 1867, s katero bi se naj prvotna pravila spremenila že tako, da bi v odboru deloval »znanstveni razdelek sedmih članov«, ki bi naj presojal in za tisk pripravljajl za to izbrana dela. Ta spreminjevalni predlog pa najbrž ni bil niti prvi, a kmalu mu je sledila korenita preobrazba, ki jo je Levstik oznanil v Novicah in razglasil na občnem zboru dne 15. marca 1868, dokončno sprejel pa izredni občni zbor 21. junija t. l.

Svetec se je vrnil z drugimi poslanci za božič 1867 z Dunaja v Ljubljano. Tiste dni je prišel ta človek, »katerega nikdo več pri nas ne more trpeti«,¹² v čitalnično prvo sobo, kjer so se zbirali odborniki Dramatičnega društva k seji (Pour, Nolli, Levstik). Povabili so ga, naj sodeluje, a ni hotel prisesti, češ da ne pozna dnevnega reda. Zadnje dni njegovega predsednikovanja pač najbolje označujejo prav Levstikove besede iz pisma Stritarju dne 28. februarja 1868,¹³ ki se glase: »Potem je Svetec vendar sejo dvakrat sklicaval, pa je nobenkrat nej mogel sklicati, kajti nikoli se nej hotelo zbrati pod njegovim prvosedstvom dovolj odbornikov. Naposled je mož stopil iz odbora, i tekoj drugi dan potem se zbor snide v potrebnem številu. Zdaj nej v odboru nobenega »Staroslovenca«, niti prihodnjič ne bode nobeden izvoljen. Svetec je cel mesec sejo zastoj skliceval, i tako smo izgubili mnogo časa, zdaj zopet pridno delamo. Občni zbor bode v prvej polovici sušca.«

Levstik je odbornikom pismeno predložil svoj osnutek pravil že 12. februarja 1868 v pretres ter zdaj nasvetoval, da bi bil v novem odboru daleč najmočnejši prav — »znanstveni razdelek 12 odbornikov«, ki bi v društvenih publikacijah presojal vso domačo uprizorjeno in neuprizorjeno, natisnjeno in rokopišno, izvirno in prevedeno dramatiko.

Čeprav so drugi odborniki nekoliko spremenili njegov osnutek, je vendar prav ta nasvet docela obveljal v § 2. kot 4. točka društvenih nalog poleg izdajanja in nagrajevanja dramatičnih del, ustanovitve »dramatične učilnice«, uprizarjanja iger ter skrbi za gledališko garderobo in za knjižnico, ki bi naj vsebovala domačo izvirno in prevedeno, slovansko ter neslovansko svetovno dramatično literaturo. V § 12. (prvotno v § 14.) pa je dobila ta točka izredno moč s tem, da je bilo tam določenih za »znanstveni razdelek« — dvanajst od skupno dvajsetih odbornikov.

¹² Tako je Levstik označil Svetca dne 28. februarja 1868 v pismu Josipu Stritarju.

¹³ Prim. Avgust Pirjevec, Levstikova pisma, str. 275—278. Ta dopis nam sploh najbolj pomaga spoznavati Levstikove nagibe in naklepe v uporabi zoper Svetčevo predsednikovanje.

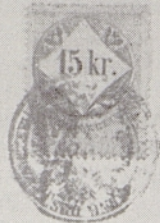
Konec februarja 1868 je Levstik naznanil ta uspeh, ki ga je dosegel v »osnovnem odboru«, najbližjim osebnim in slovstvenim prijateljem: Erjavcu, Jurčiču in Stritarju ter jih povabil, da sprejmejo mesta »zunanjih« odbornikov v znanstvenem razdelku. Največ mu je bilo do odličnega pripovednika in do izredno izobraženega slovstvenega esejista ter kritika, kar jima je v povabilih tudi odkrito priznal. Vsem trem pa je poskušal napraviti odborništvo čim vabljivejše s trditvijo, da ni in da ne bo v odboru nobenega staroslovenca. Jurčič in Stritar sta se z odborniško kandidaturo sprijaznila, Erjavec pa je prosil 13. marca t. l. Levstika, naj kandidirajo na občnem zboru koga drugega, ker on nima »o poeziji, zlasti o dramatikii... nikakšnega sistematskega znanja«. Predlagal je za odbornika zagrebškega realčnega profesorja Viktorja Lipeža, češ da je izobražen mož, ki je celo nekaj dramatičnega spisal. Toda temu se ni dalo plačati članarine in tako je Levstik določil za zunanja odbornika poleg Stritarja in Jurčiča pesnika Franceta Cegnarja in politika dr. Dragotina Lavriča, ki sta s tem soglašala.

Na občnem zboru dne 15. marca t. l., na katerem je Levstik razglasil in branil nova pravila, pa še ni prišlo do končne reorganizacije društva, ker je zmagalo mnenje, da naj vodi posle stari »osnovni odbor«, dokler ne bodo pričela veljati nova pravila, ki jih je odbor predložil vladi v odobritev, samo namesto Svetca in Stareta so izvolili za odbornika dr. Karla Bleiweisa, sina noviškega urednika, in tajnika trgovske in obrtniške zbornice, odgovornega urednika Novic Ivana Murnika.

»Osnovni odbor« je dne 22. marca t. l. poslal natisnjena nova pravila v 5 izvodih kranjski deželni vladi. Ta je morala skladno z novim zakonom o društvih z dne 15. novembra 1867 prejem takoj potrditi, društvo pa je moralo 4 tedne čakati na morebitno prepoved, nato pa je lahko začelo delovati. Ker nismo našli v arhivu kranjskega deželnega predsedništva nobenih spisov o teh novih pravilih, sklepamo, da je v tem primeru, ko je bilo društvo že dovoljeno in njegova prva pravila tudi potrjena, zadostovala predložitev novih pravil sama. V tej domnevi nas potrjuje tudi opomba: »Ausgegeben 22. März 1868«, ki jo beremo na izvodu tiskanih Pravil, ki ga hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Čeprav pa novi — Levstikov duh v društvu ni takoj polno zaživel, so se vendar začela tudi v njegovem repertoarju kazati resnejša prizadevanja. Tako so njegovi člani uprizorili že na večer občnega zbora dne 15. marca »veseloigro«: Inserat s podnaslovom: Išče se nevesta, nekoliko predelano po nedavno izšlem izvorniku (1866) plodovitega in revolucionarno usmerjenega češkega literata Karla Sabina (1811—1877) v prevodu praškega visokošolca Frana Marna. Dne 5. aprila t. l. so člani igralskega razdelka javno prebrali tri dejanja Pellicove tragedije Tomaž Moore kot poskus nove oblike društvene prireditve ali »besede«, ki se pa menda ni obnesel. Dne 3. maja t. l. so igrali duhovito in zabavno igro: Moja zvezda (Mon étoile), po mnenju nekaterih slovstvenih zgodovinarjev eno najboljših del francoskega dramatičnega »fabrikanta« Eugèna Scriba (1791 do 1861), v izvrstnem prevodu Valentina Mandelca.

Medtem pa so se razvneli vedno hujši spori med Levstikom in njegovima sodelavcema Jurčičem in Stritarjem ter med Svetcem, Bleiweisom, Lesarjem, Costo in drugimi staroslovenskimi prvaki. Že od ponovnega izida Prešernovih Poezij v Klasju (1866), Jurčičevega Desetega brata (1867) na eni, do Koseskega nezrelega prevoda Byronovega Mazepa (1868) na drugi strani je tekla pravda med našimi slovstvenimi in protislovstvenimi silami ter dosegla višek spomladi

§. 12.

Društvenik pravil se ima vsleji glasiti tako-le:
Alin. 1. Voditelj društva je odbor, v katerem je dvanaest od-
bornikov meju njimi prosvornik i njegov namestnik,
blagajnik, tajnik i knjižničar. Odborniki se potem sami
razdelé:

- a. v znanstveni razdelok sedmik odbornikov, meju kate-
rini trije mogo' znanj Ljubljane prebivati. Teja raz-
dela posebni nalog je, pisovati (p. z. c.) i pripravljati
dela za iskl. dimenzija;
- b. ima ostati, kator je, in
- c. ima odpasti po polnem.

V alin. 2. se mora potem dosleino glasiti zainji starok:
Prosvornik ali ozivoma njegov namestnik je po po-
ren. obema razdelokoma, namestu, vsem razdelokom.

§. 14.

V alin. 2. se se po besedah drugoga stavka: Odbor izmaja
sebe izvoli prosvorniku namestnika' pristavile se bese,
de: tajnika i knjižničarja.

1868, spremljana od dunajske adresne debate 1867 ter obeh glasovanj v državnem zboru in vedno hujših političnih spopadov med demokratično levico, ki jo je vodil Levstik, ter med Bleiweisovo, Tomanovo in Svetčevo sredino in njenimi skrajno desničarskimi zavezniki.

Že v prvih številkah (4.—6.) mariborskega Slovenskega naroda, tega od štajerskih rodoljubov Slovincem vsiljenega glasnika demokracije in opozicije zoper staroslovensko prvaštvo, je Levstik aprila 1868 s člankom: *Vademecum* poslanca L. Svetcu silovito raztrgal dopis: Iz Dunaja 27. marca, v katerem se je Svetec krčevito otepal očitkov raznih kritičnih člankarjev in dopisnikov, ki so ga dolžili, da je sokriv, da se ne uresničuje »narodna ravnopravnost«, kakor jo je obljubljal § 19. tiste ustave, za katero jo bil glasoval dne 17. oktobra 1867.¹⁴ Ko pa je po Stritarjevi odklonitvi Koseskega prevoda Mazepe in celotnega slovenskega opusa noviškega klasika nastala huda polemika med radikalnim mladim kritikom in ostarelim jezikoslovcem Matevžem Cigaletom, je Levstik napisal za Slovenski narod pogumen obrambni listek: *Objektivna kritika*, s katerim je branil Stritarjev in svoj trdi način boja z diletanti in površneži kot legitimno pravico kritika ter opozoril nasprotnike na nov duh med Slovenci, »s katerim se je treba pogajati ali pa odhajati«.

Potentakem je bilo naravno, da že od 24. aprila t. l. ni več izhajalo v Novicah nadaljevanje njegove razprave: »Die slavischen monatsnamen von Dr. Franz Ritter von Miklosich« in da se je začel zbirati nad glavo reformatorja Dramatičnega društva »oblak, iz kterega je potlej (*vanj*) tréščilo pri slovarskem delu . . .«¹⁵

Dramatično društvo pa je kljub temu živelo in njegovo vodstvo ga je skušalo vkoreniniti čim globlje. Maja meseca 1868 je dobil »osnovalni odbor« obvestilo kranjskega deželnega odbora, naslednika nekdanje stanovske deželne ureditve, obvestilo, da je sklenila ta korporacija kot lastnica stanovskega ali deželnega gledališča za prihodnjo sezono novo pogodbo z dosedanjim teatrskim podjetnikom A. Zöllnerjem, po kateri bi bil ta dolžan, da prepusti oder, garderobo in orkester enkrat na mesec Dramatičnemu društvu, to pa mu za to izroči polovico čistega izkupička za predstavo.

O tem je živo razpravljal izredni občni zbor društva, ki je zboroval 21. junija t. l., potem ko je bilo razvidno, da vlada ne ugovarja spremenjenim društvenim pravilom. Levstik je že 25. junija v Slovenskem narodu kratko opisal ta »preizredni občni zbor« ter oznanil, da je bil na njem »z vsemi glasovi zoper dva . . . sprejet predlog začasnega odbora, da se pod pogoji, stavljenimi od deželnega odbora kranjskega, ne bode igralo letošnje zimo v javnem gledišču, dokler traja nemška doba«. V obširnem poročilu, natisnjenem dne 2. in 9. julija v istem časniku, naslovljenem: *Dramatično društvo* pa je Levstik poleg drugega navedel tudi polemičen govor, s katerim je zavrnil odbornika dr. Poklukarja, ki je v zboru nasvetoval, da bi društvo vendarle sprejelo pogoje deželnega odbora, češ da pri igrah v javnem gledališču ni treba gledati toliko na materialni dobiček kolikor na duševni.

Ker so Levstikovi razlogi zoper tako mnenje pomembni za zgodovino Dramatičnega društva in značilni za tistega, ki jih je govoril, jih citiramo po Slovenskem narodu, kjer so navedeni kratko in jedrnato takole: »Dramatično

¹⁴ Prim. Fran Levstik, *Zbrano delo IX*, str. 7—15 in 465—466.

¹⁵ Glej Levstikovo pismo Stritarju dne 28. decembra 1869 v knjigi Avgust Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 288.

društvo ne bode posnemalo tropin tam, kjer bo nemški podvzetnik pobral smetano. G. dr. Bleiweis je poudarjal l. 1865, da se igra enkrat na teden — celo nemški »Theater-Komitée« je bil volje dovoliti več nego deželni odbor. Tako se je bralo v časopisih. Kako je mogoče, da je narodni odbor storil tak sklep? Slavni deželni zbor se ne čisla sam toliko, kakor bi moral, on ne stori tega, kar se je po pravici pričakovalo od njega. Občni zbor stoji strmeč pred predlogom, kateri se je stavil od deželnega odbora Dramatičnemu društvu. Dramatično društvo ima važnejši namen nega vsako drugo, bodisi Čitalnica, Sokol, ali celo mogočna Matica. Ono ima pospeševati in gojiti najplemenitejšo umetnost, dramatiko. Vsi izobraženi narodi so čestitali tistim narodom, ki so v tej umetnosti dosegli častno mesto in dospeli do visoke stopnje. Mi v svoji ponižnosti nočemo nikomur kratiti pravic, mi nočemo nikogar preganjati, temveč zopet ponižno prosimo za pohleven prostorček v naši hiši. Naš narod je v svoji deželi gospodar, on bi lahko ukazoval, kjer le prosi. *Nikakor* se ne sme dovoliti, da bi delala *slovenska muza tlako nemškemu prevzetniku in mu plačevala davek*. Če moramo še davek plačevati, da smemo iz milosti pogledati v hišo, kjer bi imeli gospodariti, imejmo toliko ponosa in poguma, da izrečemo: Mi hočemo stati rajši pred durmi, nego da bi stopali s takimi pogoji čez prag!¹⁶

Glede na tako vsebino in tak poudarek je bilo skoraj naravno, da je bil mladane soglasno sprejet predlog »osnovalnega odbora«, da društvo ne bo igralo »v javnem gledišču pod pogoji, narejenimi z g. Zöllnerjem«. Pač pa so sklenili naprositi deželni zbor za subvencijo za dramatično šolo, Matico pa za podporo za izdajanje »slovenske dramatične literature«. In za vrhunec tega občnega zbora je govoril prvi izvoljeni predsednik France Levstik znameniti Govor pri zabavi po prvem občnem zboru Dramatičnega društva, v katerem je klical k društveni zibeli »vse najplemenitejše sile, da bi ga podpirale, krepile in pomagale, da vzraste ter da se ohrabri!«

Dne 3. julija t. l. je bil obsojen društveni odbornik in urednik Triglava, nemško pisanega lista za slovenske zadeve, Peter Grasselli, ker ni izdal pisca izredno ostrega uvodnika »Unsere Deutschliberalen« — Frana Levstika.¹⁷ Zato Grasselli najbrž tudi ni hotel sprejeti ob konstituiranju društvenega odbora dne 16. julija t. l. izvolitve za podpredsednika. Tedaj so izvolili v »znanstveni razdelek«: dr. Karla Bleiweisa, Davorina Boleta, Franceta Cegnarja, Josipa Jurčiča, dr. Dragotina Lavriča, Franja Levstika, Franja Kandernala, Jurija Kozina, Ivana Murnika, dr. Franja Papeža, dr. Josipa Poklukarja in Josipa Stritarja. V »igralni razdelek« pa so bili izbrani: Pavel Drakslar, Peter Grasselli, Josip Nolli, Vojteh Valenta in Jakob Zabukovec. V »gospodarskem razdelku« pa bi naj delovali: Emilij Guttman kot društveni knjigovodja, Edvard Pour in Dragotin Žagar kot blagajnik. Za tajnika so izvolili Jurija Kozina, za podpredsednika pa namesto Grassellija Ivana Murnika.

Na tej seji je predsednik Levstik razglasil tudi načrt za nadaljnje delo. Člani »znanstvenega razdelka« bi naj takoj pregledali rokopise in nemudoma poročali o rezultatih. Nato bi naj predsednik določil ocenjevalce posameznih tekstov. »Igralski razdelek« pa bi naj izbral igre, katere bi hotel najprej uprizorjati. Predsednik si je določil nalogo, da bo obvestil deželni odbor, zakaj

¹⁶ Prim. Fran Levstik, Zbrano delo IX, str. 246—247.

¹⁷ Obsodili so ga na pet tednov zapora, ki so ga poostrili z enodnevnim postom v vsakem tednu. Zaplenili so mu tudi 60 gld od kavcije, ki jo je moral po tedanjih predpisih vložiti, preden so dovolili izdajanje lista.

društvo ne more sprejeti njegovih pogojev. Obenem se je hotel potruditi, da bi društvo uprizorilo kake igre v deželnem gledišču še pred nemško sezono. Spisal bi naj tudi prošnji za deželni odbor in Matico v smislu sklepov občnega zбора.

Dne 4. avgusta 1868 je Nollu povabil slovenske pisatelje, naj mu naznanijo naslove svojih iger, ki jih imajo v delu, da bi jih upošteval v »pregledu vseh slovenskih gledaliških iger«, ki ga je sestavljal za Priročno knjigo. Društvo je igralo na čast študentovskega shoda dne 14. avgusta in učiteljskega zborovanja 15. septembra t. l. Nato so poslali slovenski poslanci kranjskega deželnega zбора društvu 200 gld podpore, Matica pa je zavrnila njegovo prošnjo. Iz noviškega poročila o 22. seji njenega odbora dne 15. oktobra 1868 je razvidno, da se je tam razpravljalo v mrzlem nerazpoloženju zoper društvenega predsednika Levstika, češ da je »grdo osebno napadal« matičnega tajnika Antona Lesarja. Ta je po njegovem odstopu 1865 obljubljal, da bo brezplačno opravljaj tajniške posle, pa si je vendar namesto borne redne mesečne plače 30 gld, ki jih je Matica plačevala Levstiku, dajal izplačevati letne nagrade ali remuneracije. To je seveda Levstika žalilo in jezilo, da je zabavljaj na Lesarja in odbor. Zato so na 23. seji dr. Bleiweis, prof. Marn in prof. Vončina, kakor pišejo Novice, »kazali«, odkod izvirajo napadi na Lesarja. Glede na to pač ni bil presenetljiv sklep matičnih odbornikov, da začasno odlože rešitev prošnje Dramatičnega društva za 300 gld podpore, ker je to društvo »za letošnje glediščno leto odložilo stop na javni glediščni oder in ker je deželnemu odboru nalogo dal deželni zbor, naj o subvenciji slovenskih dramatičnih iger nasvetuje prihodnjemu deželnemu zboru«.

»Oblak«, ki se je vse leto zbiral nad Levstikom, je bil na jesen čedalje bolj črn in gromonosen. Bleiweisovo in Svetčevo »izpodkopavanje« svojeglavega leksikografa in nepokornega politika pri škofu Jerneju Vidmarju je uspevalo. Propadli prvi predsednik Dramatičnega društva je menda hujskal zoper njega celo škofovo sestro Urško, da bi pripravila visokega brata, naj bi čimprej odslovil neznosnega kritikastra in nepraktičnega znanstvenega fantasta od slovarskega dela in iz korarske hiše, kjer mu je stolni dekan Pogačar preskrbel zatočišče.¹⁸ Škof Vidmar je res konec novembra 1868 razpustil slovarski odbor, ki mu je predsedoval Pogačar, ter ustavil vsa izplačila na račun pripravljajočega se slovarja. Tako je bil Levstik ob novem letu 1869 brez stalnega kruha. S tem je postalo tudi njegovo predsednikovanje v Dramatičnem društvu oteženo oz. v kratkem sploh nemogoče.

Beseda v spomin Prešerna dne 6. decembra 1868, katere vrhunec je bila uprizoritev Krsta pri Savici, se je najbrž še vršila za njegovega predsednikovanja. Vsaj rokopisno gradivo kaže, da je besedilo dramatizacije popravljaj in

¹⁸ Tako je Levstik sam opisal vzroke svojega odpusta v pismu Stritarju dne 28. decembra 1869. Prim. Avgust Pirjevec, Levstikova pisma str. 288, 289. Njegove bridke besede slovejo: »Lani, ko si bil ti v Ljubljani, visel mi je baš nad glavó oblak, iz kterega je potlej v mé tréščilo pri slovarskem delu. Da torej nijsem mogel biti vesele volje, nij čudno. Mučil sem se, kakor konj, plačan kakor človek, ki na Dunaji po cesti konjski gnoj pobíra; vendar sem hotel prebiti, ker mi je bilo do tega, da bi delo dovršil, kar bi se pred 5—6 leti ne bilo moglo zgoditi. Kakšen bode zdaj slovár, to bog védi. Jaz bi svojega gradíva ne prodál za 20 000 gld., ako bi mogel imeti najmanje upanje, da bi še kdaj prišel k temu delu. Mene je vedno dr. Bleiweis in Svetec najbolj izpodkopal javno in skrivaj pri Jarneji Vidmarji; Svetec čujem da še celó pri škofovej sestri Urški...«

prevedel Pennove vezne verzne. Po novem letu 1869 pa očitno ni mogel več mnogo delati za društvo. Z njim je opešal v delovni vnemi očitno tudi tajnik Jurij Kozina. Vse to je povzročilo, da je bil občni zbor Dramatičnega društva za l. 1869 šele 11. julija t. l. Seveda ga ni vodil več Levstik, temveč podpredsednik Ivan Murnik. Na predlog Dragotina Žagarja je občni zbor spremenil nekatere določbe po Levstiku reformiranih društvenih pravil. S tem se je Dramatično društvo začelo spreminjati spet v bolj ali manj diletantsko gledališko organizacijo, le da je imelo v programu še tudi izdajanje dramatičnih tekstov. Na občnem zboru 1870 pa so izpustili iz pravil sploh vse, kar je ostalo v njih še o nalogah »znanstvenega razdelka«, to je o nalogah »pisalnih udov in o njihovih presojilih« slovenske dramatike.

Levstikov poskus, da bi storil iz Dramatičnega društva slovstveno, kritično in odrsko skupnost, ni uspel, kar je bilo v nekem oziru razumljivo, saj je bilo med društveniki mnogo več veselja do diletantskega igranja in poslušanja slovenske besede z »desk, ki pomenijo svet«, kakor je moglo biti prizadevanja za slovensko izvirno dramatiko in gledališko kritiko. Bil pa je Levstik tiste dni ne samo brez kruha, temveč tudi že notranje toliko nemiren in razdražen, da ni mogel za dlje potegniti odbora in društvenikov za seboj. Kljub velikemu uspehu, ki smo ga doživeli v našem dramatičnem ustvarjanju in življenju od takrat, pa moramo priznati, da take dramatično-odrške enotnosti, kakor si jo je bil zamislil on z reformiranimi pravili Dramatičnega društva 1868, še do danes nismo ustvarili.

La part de Levstik dans la création et les débuts de la Société dramatique

En automne 1866, peu après la déroute des Autrichiens dans la bataille de Sadowa, douze représentants de la jeunesse libérale slovène et de la bourgeoisie de Ljubljana adressèrent à l'empereur François Joseph une pétition demandant la permission de créer une Société dramatique dont le siège serait à Ljubljana et qui aurait des sections dans toutes les agglomérations assez importantes à population en majorité slovène. Ce fut un des signes du mouvement très actif pour l'émancipation nationale et politique qui se manifesta entre 1867 et 1869 dans les bureaux de vote, dans les meetings et dans les rues de toutes les provinces slovènes, excepté la Carinthie, et qui porta partout au premier plan l'élément national. Cette nouvelle association devait stimuler le développement d'une littérature dramatique dans la langue du pays, et organiser une école de théâtre, des représentations et une bibliothèque d'ouvrages dramatiques et théoriques slovènes et étrangers. Parmi les vingt membres de son »comité de fondation«, les plus importants furent l'homme politique Luka Svetec (1826—1922) et l'écrivain France Levstik (1831—1887). Puisque le premier s'était compromis déjà en 1867 en votant comme député pour l'adresse dualiste et pour la constitution centraliste, Levstik qui était réaliste dans la littérature, radical dans la politique, et puriste en ce qui concerne la langue, l'évinça du »comité de fondation« de la Société dramatique dont Svetec était le président. Levstik fit changer les statuts de la société et essaya d'organiser dans le comité même une »section savante« de douze membres. Ceux-ci devaient étudier dans les publications de la société de manière systématique toute la littérature dramatique en langue slovène, originale ou traduite, publiée ou manuscrite, jouée ou non jouée — bref, ils devaient reprendre comme collectivité la tâche que Lessing avait accomplie avec sa Dramaturgie de Hamburg. Et la société comme ensemble devait représenter le sommet de la vie des organisations culturelles et autres de l'époque qui était très active, tout en stimulant

particulièrement le développement de la littérature dramatique slovène. Dans ce but, Levstik fit entrer au comité les deux meilleurs écrivains de son temps: le romancier Josip Jurčič (1844—1881) qui étudiait Shakespeare et les autres grands auteurs dramatiques de la littérature mondiale en pensant déjà aux oeuvres théâtrales qu'il se proposait d'écrire, et l'essayiste cosmopolite et poète élégiaque Josip Stritar (1836—1923). Or Svetec réussit, avec l'aide des adversaires politiques de Levstik, à faire perdre à celui-ci sa place de rédacteur du dictionnaire slovène-allemand, ce qui le mit aussi dans l'impossibilité de garder sa fonction du président de la Société dramatique. Le nouveau comité remit en vigueur les anciens statuts qui lui assignaient seulement la tâche d'organiser les représentations slovènes au théâtre de Ljubljana, de publier la collection d'ouvrages dramatiques »Slovenska Talija« et d'organiser à Ljubljana une école théâtrale. Aucun comité ultérieur ne fit la moindre tentative pour réaliser le programme de Levstik.